

იურიდიული პროფესიები სამართლებრივ სახელმწიფოებში

ლადო ჭანტურია*

1. შესავალი

ყველა სახელმწიფოს, რომელსაც აქვს განვითარებული სამართლებრივი სისტემა, ან აქვს პრეტენზია, ჰქონდეს ასეთი სისტემა, ჰყავს (ან უნდა ჰყავდეს) სამართალმცოდნეები, რომლებიც იურიდიული პროფესიების წარმომადგენლებად მიიჩნევიან.

ისტორიული განვითარების თავისებურებათა გათვალისწინებით და ტრადიციის ძალით დასავლეთის ყველა ქვეყანამ იურიდიული განათლებისა და იურიდიული პროფესიების თავისებური სისტემები ჩამოაყალიბა. ისინი მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ამ ასპექტით ერთიანობა თვით ერთი და იმავე სამართლებრივი სისტემების შიგნითაც კი არ არის.¹ ამიტომ საუბარი იურიდიული განათლებისა და იურიდიული პროფესიების ერთიან და უნივერსალურ სისტემაზე უსაფუძვლოა.

ამის ერთ-ერთი თვალსაჩინო დასტური და გამოხატულება ისიცაა, რომ არ არსებობს სამართალმცოდნის ერთიანი, უნივერსალური ცნება. ტერმინი „იურისტი“², რომელიც კონტინენტური ევროპის ქვეყნებისათვის მეტ-ნაკლებად გასაგებია, სრულიად გაუგებარია საერთო სამართლის ქვეყნებისათვის. ინგლისური ტერმინი *Lawyer*, რომელიც ამერიკულ იურიდიულ ენაში გამოიყენება, არ არის იურისტის იდენტური.

მიუხედავად მნიშვნელოვანი განსხვავებებისა, დასავლეთის ყველა განვითარებული ქვეყნის იურიდიული პროფესიებისათვის დამახასიათებელია რამდენიმე თავისებურება:

ა) არსებობს ტრადიციული იურიდიული პროფესიები, რომლებიც დამახასიათებელია ყველა ქვეყნისათვის დაახლოებით ანალოგიური ფუნქციებით. მათ განეკუთვნება, უპირველეს ყოვლისა: მოსამართლე, პროკურორი, ადვოკატი;

ბ) ჩამოყალიბებულია ამ პროფესიების მიღების მკაცრი და გამჭვირვალე წესები, რომლებიც დადგენილია სახელმწიფოს მიერ (როგორც ეს კონტინენტური ევროპის ქვეყნებშია), ან აღიარებულია სახელმწიფოს მიერ (მაგალითად, ინგლისში ან აშშ-ში);

გ) როგორც წესი, რთულია ამ პროფესიის წარმომადგენლად გახდომა და მხოლოდ თეორიული განათლების მიღება ხშირად საკმარისი არ არის;

დ) დასავლეთის ქვეყნებში იურიდიული პროფესიის წარმომადგენლად ყოფნა უაღრესად პრესტიჟულია, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგან ეს არის ადვოკატობა, ზოგან – მოსამართლეობა.

2. დიდი ბრიტანეთი

თავისი ორიგინალობით გამოირჩევა ბრიტანული იურიდიული პროფესიები, რომლებსაც ანალოგი მხოლოდ საერთო სამართლის ზოგიერთ ქვეყანაში შეიძლება მოეძებნოს. ინგლისში ტრადიციულად იურიდიული პროფესიები იყოფა სოლისიტორებად (*Solicitors*) და ბარისტერებად (*Barristers*).

* საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი.

¹ მაგალითად, მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისგან ფრანგული და გერმანული იურიდიული განათლების სისტემები, ასევე იურიდიული პროფესიები. ანალოგიური მდგომარეობაა ინგლისურ და ამერიკულ იურიდიულ პროფესიებს შორის, თუმცა ორივე საერთო სამართლის ქვეყანას წარმოადგენს და მოსამართლეთა მუშაობის მეთოდები საერთო აქვთ.

² ეს სიტყვა გერმანული წარმოშობისაა და მისი დამკვიდრება XIII საუკუნეში ხდება. იგი უკავშირდება ევროპის უნივერსიტეტებში იურიდიული განათლებამიღებული ადამიანების ახალი სოციალური ფუნქციის ჩამოყალიბებას. იხ. *ჭანტურია*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 1997, 14.

სტატიები

სოლისიტორები, რომელთა რაოდენობა ინგლისში 50 000-ზე მეტია,³ წარმოადგენენ ადვოკატებს, რომლებიც კონსულტაციებს უწევენ კლიენტებს, ამზადებენ სასამართლო პროცესების წარმართვისათვის აუცილებელ მასალებს. სოლისიტორებს უფლება აქვთ, მონაწილეობა მიიღონ მხოლოდ მაგისტრატთა (*Magistrates*) ან საგრაფოების სასამართლოში.

მაგისტრატები, განსხვავებით საფრანგეთისაგან, წარმოადგენენ მომრიგებელ მოსამართლეებს (*Justice of the Peace*) და მათთვის იურიდიული განათლება სავალდებულო არ არის. ისინი აირჩევიან სოციალურად აქტიური ადამიანებისაგან, არცთუ იშვიათად პენსიონერებისაგან. მათ ფორმალურად ნიშნავს დედოფალი, ფაქტობრივად კი – ლორდ-კანცლერი ადგილობრივი კომისიების წარდგინებით.⁴

საგრაფო სასამართლოები, როგორც წესი, განიხილავს მხოლოდ სერიოზულ სამოქალაქო საქმეებს, და შედგება პროფესიონალი მოსამართლეებისაგან, რომლებიც აირჩევიან ბარისტერთაგან. აქაც მოსამართლე ინიშნება დედოფლის მიერ ლორდ-კანცლერის წარდგინებით.

ბარისტერები უფრო მაღალი კვალიფიკაციისა და კომპეტენციის ადვოკატები არიან და მონაწილეობენ ზედა ინსტანციის სასამართლოებში, სადაც სოლისიტორებს არა აქვთ გამოსვლის უფლება. საინტერესოა ისიც, რომ სასამართლო პროცესის მონაწილე მხარეს ბარისტერთან შეხვედრა შეუძლია მხოლოდ სოლისიტორის მეშვეობით.

ბარისტერების განსაკუთრებულ სტატუსზე მიუთითებს ის გარემოებაც, რომ ე.წ. სამართლიანობის დიდ სასამართლოსა და საგრაფო სასამართლოებში მოსამართლეებად აირჩევიან მხოლოდ ბარისტერები, რომელთაც მუშაობის, მინიმუმ, ათი წლის სტაჟი აქვთ. შესაბამისად, მცირეა ბარისტერთა რაოდენობაც. იგი დაახლოებით 5 000-მდეა.⁵ თვით ბარისტერებში გამოიყოფა ელიტარული ფენა, რომელსაც სამეფო ადვოკატებს (*Queen's Counsel*) უწოდებენ. როგორც წესი, მოსამართლედ არჩევა სწორედ მათგან ხდება. აღსანიშნავია ისიც, რომ დიდ სასამართლოში მოსამართლედ არჩევა ითვლება სამოსამართლო კარიერის მწვერვალად.

ბრიტანული სისტემის მნიშვნელოვანი თავისებურება ისაა, რომ რაიმე სპეციალური სკოლა მოსამართლეთათვის ან პროკურორებისთვის არ არსებობს. ბრიტანული იურიდიული განათლების სისტემა ამზადებს არა მოსამართლეებსა და პროკურორებს, არამედ ადვოკატებს (სოლისიტორებსა და ბარისტერებს). პროფესიონალ მოსამართლედ გახდომა შეუძლიათ მხოლოდ წარმატებული და ხანგრძლივი პრაქტიკის მქონე ბარისტერებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბარისტერი წლის განმავლობაში რამდენიმე თვეს ასრულებს შეთავსებით მოსამართლის მოვალეობას, ვიდრე ის მოსამართლედ დაინიშნებოდეს. ბარისტერები მოსამართლეებად აირჩევიან, როგორც წესი, 50 წლის ასაკიდან, გამონაკლისია მოსამართლედ არჩევა 40 წლიდან. ამიტომ ბრიტანეთში თქვენ ვერ შეხვდებით ისეთ ახალგაზრდა მოსამართლეებს, როგორც ეს საფრანგეთში, გერმანიაში და კონტინენტური ევროპის სხვა ქვეყნებშია, მათ შორის საქართველოშიც.

ორიგინალურია სოლისიტორებისა და ბარისტერების მომზადების სისტემა. სრულიად არ არის საკმარისი ბაკალავრის დიპლომის მიღება, რომელსაც საუნივერსიტეტო სამწლიანი განათლების შედეგად იღებენ, სოლისიტორად ან ბარისტერად გახდომისათვის, თუნდაც ეს ოქსფორდის ან კემბრიჯის უნივერსიტეტების დიპლომი იყოს. ბაკალავრის დიპლომის მქონე პირმა უნდა მოისმინოს 9 თვიანი ლექციების კურსი იურიდიულ კოლეჯში. გამოსაშვები გამოცდების ჩაბარების შემდეგ მომავალი სოლისიტორი მოვალეა, გაიაროს ორწლიანი სასწავლო პრაქტიკა ერთ-ერთ სასოლისიტორო ბიუროში, რისთვისაც მას ხელფასი არ ეძლევა, მაგრამ ამით იქვითება

³ Just English, Английский для юристов, Москва, 1996, 13.

⁴ ცვაიგერტი/კოტცი, შედარებითი სამართლისმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში (ქართულ ენაზე), ნინიძე (რედ.), ტომი I, თბილისი, 2000, 226.

⁵ Just English, Английский для юристов, Москва, 1996, 13.

სტატიები

სწავლის ქირა. ამის შემდეგ მან სამი წელი უნდა იმუშაოს სოლისიტორის თანაშემწედ, რომ მოიპოვოს დამოუკიდებლად მუშაობის უფლება.⁶ ე.ი. მთლიანად დამოუკიდებელ სოლისიტორად მუშაობის უფლების მოპოვებისათვის აუცილებელია 9 წლამდე ვადა.

დაახლოებით ანალოგიური სისტემით ხდება ბარისტერების მომზადება. მათ უნდა ჩააბარონ სპეციალური საკვალიფიკაციო გამოცდები, რომელთაც ეწოდება: *The Examinations of the Bar Council*.

სოლისიტორებსაც და ბარისტერებსაც აქვთ თავიანთი პროფესიული გაერთიანებები, რომლებიც სხვა საკითხებთან ერთად სასწავლო და საგანმანათლებლო სტანდარტებს განსაზღვრავს.

3. საფრანგეთი

სრულიად განსხვავებულია იურიდიული პროფესიების დაუფლების სისტემა საფრანგეთში. ბრიტანელი მოსამართლისაგან განსხვავებით, ხანგრძლივი საადვოკატო საქმიანობის შედეგად კი არ მოიპოვებს ფრანგი მოსამართლე ან პროკურორი თავის ადგილს, არამედ იმთავითვე განსაზღვრულია მისი ამ თანამდებობაზე განწესება, თუკი ის ამას თავიდანვე გადაწყვეტს. ამიტომ მოსამართლეობა საფრანგეთში იურიდიული კარიერის გვირგვინი კი არ არის, არამედ სამსახური, რომელსაც ახალგაზრდა თავიდანვე იწყებს.

ერთი შეხედვით ფრანგული იურიდიული განათლების სისტემა, ბრიტანულის მსგავსად, ორსაფეხურიანია. განსხვავება ისაა, რომ, თუ ბრიტანულ სისტემაში საუნივერსიტეტო განათლება სავალდებულო არ არის და მხოლოდ პრაქტიკის ძალით დამკვიდრდა, საფრანგეთში იგი სავალდებულოა. მომავალმა მოსამართლეებმა, პროკურორებმა, ადვოკატებმა და ნოტარიუსებმა უნდა გაიარონ საუნივერსიტეტო სწავლების ოთხწლიანი კურსი, წარმატებით ჩააბარონ საუნივერსიტეტო გამოცდები, რის შედეგადაც ისინი იღებენ სამართლის ლიცენზიას (*licence en droit*).

ის, ვისაც სურს მოსამართლეობა ან პროკურორობა, აბარებს მისაღებ გამოცდებს მაგისტრატურის ეროვნულ სკოლაში, რომელიც მდებარეობს ბორდოში და დაარსდა 1958 წელს. ამ სკოლაში ჩარიცხვა მეტად პრესტიჟულია და ყოველწლიურად ეს ბედნიერება წილად ხვდება 4000-მდე კანდიდატიდან მხოლოდ 150-ს. სწავლა ორწლიანია და მთლიანად ორიენტირებულია პრაქტიკაზე. თეორიული კურსის შემდეგ მსმენელი გადის პრაქტიკას სასამართლოსა და პროკურატურაში; შემდეგ კი აბარებს გამოსაშვებ გამოცდებს და ინიშნება პროკურორად ან მოსამართლედ.⁷ ბრიტანეთისაგან განსხვავებით, სადაც მაგისტრატები მომრიგებელ მოსამართლეებს ეწოდებათ, საფრანგეთში მაგისტრატები ეწოდებათ პროკურორებსა და მოსამართლეებს.

ადვოკატთა სწავლებას საფრანგეთში ახორციელებენ მდიდარი ტრადიციების მქონე ადვოკატთა პალატები, რომლებიც არსებობენ სააპელაციო სასამართლოებისა (რომელთა რაოდენობა შეადგენს 35-ს) და დიდი ინსტანციის სასამართლოების (182 სასამართლო) ადგილსამყოფელ დასახლებულ პუნქტებში.⁸

ადვოკატთა პალატებში სტაჟიორებად მიიღებიან უმაღლესი საუნივერსიტეტო განათლების მქონე ახალგაზრდები, რომლებმაც მიიღეს სამართლის მასწავლებლის წოდება (*maitrise en droit*) და მონაწილეობა ადვოკატად ვარგისიანობის შესახებ. ამ მონაწილეს სტუდენტი იღებს იმ ერთობლივ სემინარებში აქტიური მონაწილეობის შედეგად, რომელთაც ერთობლივად ატარებენ ადვოკატთა პალატები და იურიდიული ფაკულტეტები. სტაჟიორი 2 წლის განმავლობაში

⁶ ცვაივერტი/კოტი, შედარებითი სამართლისმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში (ქართულ ენაზე), ნინიძე (რედ.), ტომი I, თბილისი, 2000, 237.

⁷ საფრანგეთის მაგისტრატურის ეროვნული სკოლის გამოცდილების საფუძველზე მომზადდა საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი სკოლის შესახებ კანონპროექტი, რომელსაც, იმედია, პარლამენტი წელს მიიღებს.

⁸ სამართალი საფრანგეთში, საფრანგეთის იუსტიციის სამინისტრო, თბილისი, 2001, 37, 41.

სტატიკა

პრაქტიკას გადის ერთ-ერთ საადვოკატო ბიუროში და ადვოკატის დავალებით გამოდის სასამართლო პროცესებზე ღარიბ მოქალაქეთა საქმეებთან დაკავშირებით. სტაჟირების გავლის შემდეგ სპეციალური გამოცდის გარეშე ახალგაზრდა ადვოკატი შეჰყავთ ადვოკატთა პალატის სიაში და ამის შემდეგ იგი უფლებამოსილია, საადვოკატო პრაქტიკა ჰქონდეს ყველა სასამართლოში, გარდა საკასაციო სასამართლოსა და სახელმწიფო საბჭოსი.⁹ მთლიანობაში საფრანგეთშიც ადვოკატად გახდომისათვის 7 წლის თეორიული და პრაქტიკული გამოცდილებაა საჭირო. ამიტომაც ითვლება ადვოკატის პროფესია საფრანგეთში მეტად პრესტიჟულად, ხოლო ადვოკატები – განსაკუთრებული რეპუტაციის მქონე ადამიანებად.

ფრანგული სამართალი იცნობს ადვოკატების დაყოფას სხვადასხვა ინსტანციის სასამართლოს ადვოკატებად. მაგალითად, ავუეები მონანილეობენ მხოლოდ სააპელაციო სასამართლებში და ისიც იმ სამოქმედო ტერიტორიაზე, სადაც მათ აქვთ ლიცენზია.

ბრიტანული სისტემისაგან განსხვავებით, ადვოკატის კარიერა საფრანგეთში არ არის დაკავშირებული მოსამართლედ გახდომის პერსპექტივასთან.

4. გერმანია

განსხვავებით კონტინენტური ევროპის სხვა ქვეყნებისაგანაც, გერმანიაში გამოიყენება იურისტის (*Volljurist*) ერთიანი ცნება. იურისტად ითვლება პირი, რომელსაც მიღებული აქვს უნივერსალური იურიდიული განათლება, ჩაბარებული აქვს ორივე სახელმწიფო გამოცდა და უფლებამოსილია, რაიმე დამატებითი სპეციალური განათლების გარეშე დაიკავოს მოსამართლის, პროკურორის, ადვოკატის, ნოტარიუსისა თუ სხვა ადმინისტრაციული თანამდებობები.

იურისტების მომზადება გერმანიაში მიმდინარეობს უნივერსიტეტების იურიდიულ ფაკულტეტებზე. სწავლის ხანგრძლივობა უნივერსიტეტებში განისაზღვრება სამოსამართლო კანონით და შეადგენს სამ-ნახევარ წელიწადს, რომელიც შეიძლება შემცირდეს, თუკი პირი სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებულ ყველა დისციპლინას ჩააბარებს ვადაზე ადრე. თუმცა სწავლება უნივერსიტეტში არ უნდა იყოს ორ წელზე ნაკლები.¹⁰

გერმანული განათლების სისტემა, ბრიტანულიაგან განსხვავებით, ორიენტირებულია მოსამართლეზე. ის, ვინც აკმაყოფილებს მოსამართლისთვის კანონით დადგენილ მოთხოვნებს, უფლებამოსილია, დაიკავოს ყველა იურიდიული თანამდებობა, იქნება ეს სახელმწიფო სამსახურში, თუ ე.წ. თავისუფალ პროფესიებში. ამიტომ არ არის შემთხვევითი, რომ იურიდიული განათლების ძირითადი პრინციპები და მოთხოვნები განსაზღვრულია ფედერალური სამოსამართლო კანონით.¹¹ იგი განსაზღვრავს, თუ რომელი საგნები და როგორი მეთოდოლოგიის გამოყენებით უნდა ისწავლებოდეს. კერძოდ, კანონი მოითხოვს, რომ სწავლების შინაარსი ითვალისწინებდეს სასამართლო პრაქტიკას, ადმინისტრაციული ორგანოებისა და სამართლებრივი კონსულტაციების პრაქტიკას.

საუნივერსიტეტო შიდა გამოცდების წარმატებით ჩაბარების შემდეგ სტუდენტი მოიპოვებს უფლებას, ჩააბაროს პირველი სახელმწიფო გამოცდა, რომელსაც იბარებს ფედერალური მინისტრის იუსტიციის სამინისტროების ან უმაღლესი სასამართლოების საგამოცდო სამსახურები.

პირველი სახელმწიფო გამოცდის ჩაბარების შემდეგ, პირი, რომელიც იწოდება რეფერენდარად (*Referendar*), გადის სავალდებულო პრაქტიკას ისეთ ორგანოებში, როგორცაა: სასამართლო, პროკურატურა, ადმინისტრაციული ორგანო და ადვოკატურა, ასევე ფაკულტა-

⁹ *Zweigert/Kötz, Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts*, 2. Aufl., 1984, 151-152.

¹⁰ *Fürst/Walther, Richtergesetz: Kommentar und ergänzenden Vorschriften*, 1992, 32-33.

¹¹ §§ 5 ff. des Deutschen Richtergesetzes.

სტატიები

ტიურ ორგანოებში, როგორცაა საკანონმდებლო ორგანო ან ნოტარიუსი. ეს პრაქტიკა გრძელდება ორი წლის მანძილზე. თითოეულ სავალდებულო ორგანოში რეფერენდარმა უნდა გაიაროს, სულ ცოტა, სამთვიანი პრაქტიკა.

ორწლიანი პრაქტიკის გავლის შემდეგ პირი აბარებს მეორე სახელმწიფო გამოცდას და მოიპოვებს იურისტის წოდებას, რაც უფლებას აძლევს, დაიკავოს მოსამართლის თანამდებობა. თუ გავითვალისწინებთ სახელმწიფო გამოცდებისათვის მოსამზადებელ პერიოდებსაც, იურისტად გახდომისათვის საჭიროა, სულ ცოტა, შვიდი წელი მაინც.

აღსანიშნავია, რომ უნივერსიტეტის სამართლის ყოველი პროფესორი უფლებამოსილია, დაიკავოს მოსამართლის თანამდებობა. ის, ვინც აკმაყოფილებს მოსამართლისათვის კანონით დადგენილ მოთხოვნებს, შეიძლება გახდეს პროკურორი, ადვოკატი, ნოტარიუსი და ა.შ.

საადვოკატო საქმიანობის დაწყებისათვის იურისტს სჭირდება ამა თუ იმ სასამართლოს ნებართვა,¹² რომელიც უფრო ფორმალურ ხასიათს ატარებს. ადვოკატს უფლება აქვს, მონაწილეობა მიიღოს საქმეთა განხილვაში გერმანიის ყველა სასამართლოში, გარდა მაგ., ფედერალური უმაღლესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა სენატისა. ამ სასამართლოში მონაწილეობის უფლება აქვს მხოლოდ სპეციალურად ამისთვის უფლებამოსილ 31 ადვოკატს, რომლებიც ქმნიან გერმანიის ფედერალური უმაღლესი სასამართლოს ადვოკატთა პალატას.

5. ამერიკის შეერთებული შტატები

ფრიად ორიგინალური და საინტერესოა ამერიკული იურიდიული პროფესიების სისტემა და ამ პროფესიათა დაუფლების წესი. მართალია, ამერიკული სამართალი საერთო სამართლის ოჯახს განეკუთვნება, მაგრამ იგი მაინც განსხვავდება ბრიტანული სისტემისაგან. მაგალითად, ამერიკაში არ არსებობს დაყოფა სოლისიტორებად და ბარისტერებად, სამაგიეროდ არსებობს ადვოკატის ერთიანი ცნება, რომელიც გამოიხატება ინგლისური სიტყვით – *Lawyer*.

როგორც ამერიკელი იურისტები აღნიშნავენ, გზა ადვოკატად გახდომისაკენ საკმაოდ გრძელი და რთულია: თავიდან კოლეჯი, შემდეგ – სამი წელი სამართლის სკოლაში; შემდეგ საადვოკატო გამოცდისათვის მოსამზადებელი პერიოდი; დაბოლოს, თვითონ საადვოკატო გამოცდა.¹³ გამოცდა ტარდება ტესტური ფორმით, დაახლოებით იმ წესების დაცვით, რითაც დგება ქართული სამოსამართლეო გამოცდის ტესტები.

მოსამართლეთა უმრავლესობა ამერიკაში წარმოადგენს მაღალკვალიფიციურ იურისტებს. უმრავლესობას აქვს იურიდიული განათლება, მაგრამ იურისტთა მხოლოდ მცირე ნაწილი იწყებს მოსამართლედ მუშაობას. ფედერალური შტატების მოსამართლეები, როგორც წესი, აირჩევიან, ხოლო ფედერალური მოსამართლეები ინიშნებიან აშშ-ის პრეზიდენტის მიერ სენატის თანხმობით.

6. საქართველო

იურიდიული პროფესიების სახეობებითა და მათი დაუფლების მეთოდებით ქართული სისტემა შეესაბამება კონტინენტური ევროპის ქვეყნების სისტემას, თუმცა იმავდროულად შეიცავს ამერიკული სისტემის ელემენტებსაც. განსხვავებით დასავლეთის განვითარებული ქვეყნებისაგან, იურიდიული პროფესიების დაუფლება საქართველოში ზედმეტად გაიოლებულია, რაც მის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ხარვეზად უნდა ჩაითვალოს. იურიდიული განათლების დღეს არსებული სისტემა არასაკმარისად უზრუნველყოფს როგორც თეორიულ მომზადებას, ისე პრაქტიკისათვის აუცილებელი უნარ-ჩვევების შეთვისებას.

¹² *Model/Creifelds, Staatsbürgertaschenbuch*, 30. Aufl., 409.

¹³ Фридман, Введение в американское право, Москва, 1993, 197.

სტატია 30

ის, რომ უნივერსიტეტის ან სხვა იურიდიული სასწავლებლის დიპლომი საკმარისი იყოს პრაქტიკული საქმიანობის დასაწყებად, უცხო დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების სამართლებრივი სისტემებისათვის. საუნივერსიტეტო განათლებას აუცილებლად უნდა მოჰყვეს სპეციალური სწავლება, როგორც ეს საფრანგეთშია, ან სპეციალური გამოცდა, როგორც ეს აშშ-შია. ერთ შემთხვევაში გამოცდას იბარებს სახელმწიფო, ხოლო მეორე შემთხვევაში – სახელმწიფოსაგან უფლებამოსილი არასამთავრობო ორგანიზაცია.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, დღეს საქართველოში რეალურად მოსაფიქრებელია იურისტად გახდომის ორივე ეტაპის, როგორც საუნივერსიტეტო, ისე უნივერსიტეტის შემდგომი, სწავლების ფორმები, მეთოდები და შინაარსი. მოსამართლეებთან და პროკურორებთან დაკავშირებით ეს საკითხი უკვე გადანყვეტილია კანონპროექტში იუსტიციის უმაღლესი სკოლის შესახებ. რაც შეეხება სხვა იურიდიულ პროფესიებს, ფრაგმენტულად აქაც გვაქვს პოსტუნივერსიტეტული მომზადების ელემენტები (მაგალითად, ნოტარიუსთა და პროკურორთა გამოცდები), მაგრამ სისტემურად ეს საკითხი აშკარად დასახვეწია.